

ВЪЗВИСЯВАНЕТО НА БИБЛЕЙСКИЯ ПАТРИАРХ ИОСИФ ОТ ФАРАОНА И ДАННИТЕ НА ЕГИПТОЛОГИЯТА

Образът на предпоследния син на патриарх Иакова — Иосиф — е мил на милиони хора от различни нации и вери. Иосиф не е извършил опустошителни военни походи, с каквито тъй много са се гордеели властните завоеватели от древния Изток, не е увековечил името си и с някакви грандиозни строежи подобно на фараоните с техните пирамиди и храмове, но той блести с чистотата на своя живот, мил е със своята висока нравственост. Неговият житейски път е просто приказен. Затова и той прави силно впечатление особено на невинните детски души, когато се запознават с библейската история. Поради тази приказност не малцина са склонни да причислят историята на неговия живот към народните приказки, в които всичко е хубаво, поучително, но не и исторически достоверно, в които на края героят получава невероятни, небивали награди. Ето защо полезно би било да хвърлим за малко поглед върху върховния момент от живота на ветхозаветния патриарх Иосиф — въздигането му от фараона на най-високото стъпало сред царските служители в Египет и да видим дали описанието на това възвисяване е възможно от гледна точка на египтологията.

1. В 41 глава на кн. Битие се разказва как Иосиф, с Божията помощ, изтълкувал сънищата на фараона, които предсказвали идването на седем плодородни години, а след тях на седем гладни. Зарадвалият се, поради разтълкуването на сънищата, фараон заключил, че в Иосифа има дух Божий (41:38). Естествено е тогава египетският държавен глава да даде на последния почетна длъжност, като на боговдъхновен мъж. Това и става. Иосиф бил поставен за велик везир¹.

В какво се е заключавала длъжността на великия везир? Още в началото на Древното египетско царство (3000—2400 пр. Хр.) начело на чиновническото съсловие в Египет стоял всемогъщият везир (джати), който съединявал в себе си административната и съдебна власт, а впоследствие и полицейска (като градоначалник на столицата) в страната. Той се именувал: „началник на цялата държава, на юга и севера“², „съзертател на тайните на небето“³. Тази власт на везира се явявала божествена. Според египетската митология сам бог Тот бил везир (джати) на бога на слънцето Ра, който бил върховен бог на египтяните, и земните везири се считали за негови приемници и подобия, и като такива трябвало, естествено, да бъдат подобно на него премъдри и справедливи. В резиденцията на везира и под негов надзор се намирал държавният архив, а под негово председателство — шестте съдебни палати.³ С течение на времето през Средното египетско царство (2100—1700 пр. Хр.) фискалният ха-

место след владетеля при разните церемонии, обикновено бива назован от египтолозите с арабската дума „везир“, „визир“, тъй като длъжността на везира при халифите и султаните е била, до голяма степен, аналогична на тази на въпросния египетски сановник. Че на Иосиф е бил даден постът везир, личи от правата, в които фараонът го облякъл, като го поставил над целия народ, и само престолът щял да бъде по-горен от любимия син на Иакова (Бит. 41:40, 41).

² Египет се състоял главно от две области: Горен Египет — около средното течение на р. Нил и Долен — около долното течение на тази река. Във въпросната титла се изразява идеята, че везирът началствува и над двете области, т. е. над целия Египет.

³ Б. А. Тураев, История древнего Востока Второе стереотипное издание, т. 1. Ленинград, 1936, стр. 200; A d o l f E r m a n, Aegypten und aegyptisches Leben im Aetertum. Tübingen. S. 123.

¹ Сановникът, който имал най-голяма власт след фараона и е заемал първото

рактър на държавата, макар че издигнал доста на преден план длъжността на друг велможа, на казначей, на теория везирът си останал първото лице в страната след фараона. По това време той имал и главен секретар, който носел названието „писар на правосъдието“⁴. Това положение на везира се запазило и при хиксите⁵.

Като се има пред вид висотата на поста на везира, явява се въпросът възможно ли е един чужденец и при това роб, какъвто е бил Иосиф, да се издигне до длъжността везир? Напълно е възможно. Историята е засвидетелствувала, че на висшите постове във фараоновия двор са заставали не веднаж чужденци. Тъй напр. при фараона Рамзес III ние виждаме от единадесетте дворцови домакини, които играели важна роля в управлението на страната, петима да носят негипетски имена, като един от тези носи семитическото име *Mahardda'al*, което е било доста употребявано от финикийците⁶. „Първ говорител на Негово Величество“, т. е. лицето, което надзиравало връзката, сношенията между владетеля и чиновниците, при фараона Мернепта бил ханаанецът *Ben-Matana*⁷. Тъй че фараоните, подобно на римските цезари, нередко избирали своите висши служители из средата на чужденците и робите.

Следователно от историческа гледна точка издигането на роба Иосиф във велик везир е напълно възможно, още повече като се има пред вид, че сред хиксите имало фараони, носещи семи-

тически имена⁸, което говори, че тогава семитическият елемент е заемал важно място в държавния апарат, а сам Иосиф е семит.

При това за отбелязване е, че правата, които са били дадени на Иосифа, според кн. Битие, напълно отговарят на правата, които е имал везирът. Рехмар (Рехмир), везир от времето на фараоните Тутмозес III и Аменхет II, построил за себе си при гр. Тива голяма гробница, украсена с хубави стенописи, които са добре запазени до днес. Тук той е изобразен седнал в момента, когато приема иноземци, пристигнали от Пунт⁹, от Нубия¹⁰, от Сирия, които му носят подаръци. Рехмир може да се види на други стенописи, като наблюдаващ за правилното постъпване на данъците, наложите в благородни метали и натура и прибирането им в царските хранилища. В автобиографията си, която намираме тук, този везир заявява: „аз съм първият сановник след фараона“. От същата автобиография и от други стенописи е видно, че той бил окръжен от съветници и секретари, изслушвал докладите на чиновниците и на свой ред сам докладвал на фараона, отделял не малко внимание по напояването и обработването на фараоновите земи¹¹.

Ето че и патриарх Иосиф се ползвал, според Св. Писание, със същите права. Той станал първ след фараона (Бит. 41: 41, 43), грижел се за царските земи и прибирането на плодотите от тях във фараоновите хранилища (41: 47—49), приемал чужденците (42: 5, 6), получавал от тях подаръци (43: 11, 15, 26) и пр.

При това положение може с пълно право да заключим, че разказът за издигането на патриарх Иосиф на поста везир на фараона и за дадените му права е в унисон с историческата дей-

⁹ Пунт е страна на юг от Египет по крайбрежието на Червено море.

¹⁰ Нубия се намирала на запад от Египет.

¹¹ А. И. Введенский, Патриархъ Иосифъ и Египетъ. Сергиевъ Посадъ, 1914. страници 301—302.

⁴ Тураев, цит. съч., страници 225—226.

⁵ Хиксите са били „сложен племенен конгломерат“, в който влизали семитски племена и племена от хуритски произход (В. И. Авдиев, История на древния Изток. Прев. Х. Левенсон, София, 1950, стр. 206). Те нахлули в Египет около 1700 пр. Хр. и властвували тук в продължение на век и половина. Ориенталистите считат, че патриарх Иосиф е бил в Египет по времето на хиксите.

⁶ Ergman, цит. съч., S. 156.

⁷ Ibid., S. 157.

⁸ Напр. Яковхер (= „Яков е доволен“). Тураев, цит. съч., стр. 256.

ствителност в древния Египет, напълно отговаря на нея.

2. По-нататък битиеписателят съобщава, че фараонът извадил пръстена си и го поставил на ръката на новия си везир — Иосифа, облякъл го с висонни дрехи и окачил на врата му златна верижка (Бит. 41: 42).

а) Фактът, че фараонът свалил своя пръстен и го поставил на ръката на Иосифа, за което е отбелязано в 41 гл., ни свидетелствува, че след като Иакововият син бил издигнат на длъжността везир, получил и печата на своята длъжност, който имал формата на пръстен. Печатите на древните египтяни обикновено имали формата на пръстени¹²: С пръстена си печат всеки подпечатвал своите документи. Когато някому възлагали някаква длъжност, тогава му бивал връчван служебен печат, за да подпечатва документите, които издавал. С царския печат, естествено, били подпечатвани царските документи. След везира друг важен чиновник в Египет бил пазителят на царския печат и „казначей на царя на Долен Египет“. Понеже по онова време монети нямало, то всички финансови операции се произвеждали в натура, налозите и данъците се събирали в жито, добитък, плодове и т. н., както и в благородни метали: злато, сребро. Всички държавни финансови операции били завеждани именно от този казначей, който поради това и носел титлата: „завеждащ това, което дава небето, което произвежда земята и което принася Нил“, а също така „завеждащ всичко, което го има и което го няма“. Под негово ведомство били надзирателите на „бялата палата“ (т. е. казначейството), на „двете житници“ и множество писари, както и царските имущества¹³. В качеството си на управител на двочовото имущество той стоял по ранг непосредствено след везира¹⁴.

¹² Егман, цит. съч., S. 313.

¹³ Тураев, цит. съч., стр. 200.

¹⁴ Така е било и в Месопотамия (вж. Arthur Ungnad Joseph, der Tartan des Pparao. ZATW, 1923, Bd. 41, S. 205.

Фараонът възложил на патриарх Иосифа да събира урожая през седемте плодородни години, а след изминаването на тези да началствува при продаването на складираните храни. Естествено е било, щом той трябвало да борави с фараоновото имущество, да има печат, с който да скрепя издаваните от него във връзка с работата му документи. Ето че такъв му бил и даден. Би могло да се приеме, че той взел и длъжността на казначей. Извънредното положение, в което изпадала страната, съгласно фараоновите сънища, е изисквало, макар и временно, двете длъжности — на везир и казначей — да се съсредоточат в едни ръце — в тези на Иосифа;

б) Иосиф, след като получил пръстен от фараона, по разпореждане на последния, както ни се съобщава в Бит. 41: 42, бил облечен във висонна дреха. Дрехата, с която бил облечен в този тържествен за него момент, е специфична за Египет: Тя е означена в оригиналния текст на Библията с еврейската дума *šeš* = фина ленена материя¹⁵. Лепената култура е била широко застъпена в Египет. Египетските тъкачки изтъкавали доста фина материя от лен, която служела за направата на облекло за знатните. Египет изнасял ленени платове в чужбина, които били широко известни и се търсели много¹⁶. Когато фараонът искал да окаже голяма почит на някой свой велможа, той заповядвал да облекат последния в празнично облекло, естествено направено от ленен плат¹⁷. Следователно възнаграждаването му със скъпоценна ленена одежда, както ни е описано от битиеписателя, е исторически възможно и оправдано, като се имат пред вид заслугите на Иосифа по разгълкуването на фараоновите сънища;

в) На облечения вече във фини ленени одеяния Иосиф фараонът ока-

¹⁵ Счита се, че еврейската дума произхожда от египетската *šs*.

¹⁶ Срв. Егман, цит. съч., S. 594 f. Иезек. 27: 7.

¹⁷ Егман, цит. съч., S. 317.

чил златна верижка (Бит. 41: 42). В Египет случаите на подобни награждавания не били рядкост. Ние знаем от египетските надписи, че фараоните награждавали със скъпоценни украшения своите офицери за проявена от тях храброст. Тези награди, които офицерите получавали, носели имената „злато на храбростта“ или „на благосклонността“ или просто „благосклонността“¹⁸. Явно е, че тези украшения били златни и фараонът ги раздавал на проявилите се офицери в знак за подвига им и от благосклонност към тях. Тъй напр. офицерът Амен-ем-хеб се проявил при един от походите на Тутмосес III в Сирия. Той пленил при гр. Алепо 13 сириецца, 70 осела, 13 бронзови военни ризници и 13 позлатени, а при гр. Каркемиш — 10 сириецца. За тези му геройства фараонът му дал „златото на храбростта“. Тези раздавани от фараона украшения, които били един вид ордени, както е установил египтологът К. Sethe¹⁹, са имали формата на пръстени, токи, гривни и плочки, а така също и на камъни и топори, т. е. последните са играели роля нещо като съвременните ни парадни саби, кортици. В гробницата на Zenone, генерал от армията на Тутмосес IV, са изписани на стените неговите „ордени“: закривен меч, огърлица и гривни²⁰.

Подобни ордени са били давани и на проявилите се цивилни египетски чиновници. Тъй губернаторът на Горен Египет Sabni (от Древното егип. царство) бил награден, както сам той съобщава в един свой надпис, от фараона с „златото на благосклонността“. Князът пък Sen-nufer, „управител на житниците, стадата и градините на (бога) Амон“, носел на шията си друг

¹⁸ G. Roeder 'Aus dem Leben vornehmer Ägypter, von ihnen selbst erzählt, Leipzig, 1912, по Dr Joseph Staby, Gm 41, 41—42 ud altägypt Denkmäler Bibl. Zeitschr, 16 Jhrg. Fr i Br., 1922, S.S. 23—24; Егман, цит. съч., S.S. 173 ff.

¹⁹ Altägyptische Ordenauszeichnungen, b: Zeitnchr für ägypt Sprache und Altertumskunde XLIII (1911), S.S. 143—145.

²⁰ W. Wreszniski, Atlas zur ägypt Kultur- geschichte. Leipzig, 1915, 2. Lief. Taf. 46, по Staby, цит. съч., S.S. 26.

вид орден — едно или две сърца. Този орден символично изразявал, че награденият с него притежава един вид сърцето на фараона, своя господар²¹. Следователно, когато фараонът скачил златната верижка, огърлица, на врата на Иосифа, фактически той го наградил, в знак на благосклонност, със своя орден. Явно е пълното съгласие на библейския разказ с историческата действителност и в този пункт;

г) На края фараонът наредил втората от неговите колесници да бъде за Иосифа. Това, разбира се, е напълно в духа на обстоятелството, че Иосиф става първи велможа на фараона, везир. Но дали по това време в Египет е имало колесници? В Египет колесницата се появява от времето на владичеството на хиксите. Самото египетско название на колесницата — *mercobt* свидетелствува, че египтяните са възприели този вид бойна техника от семитите, а тези, както е известно, са съставлявали значителна част от хиксите. Затова ние срещаме да се говори за колесници и ги виждаме изобразявани по рязните паметници в Египет едва от времето на хиксите насам. Случвало се фараоните да получават фино изработени колесници като подарък от иноземни владетели. Тъй напр. едно писмо (16, 9) от Тел-амарненския архив свидетелствува, че Aš-šur-uballit Асирийски подарил на фараона Аменофис IV колесница с впрегнати в нея бели коне. Следователно щом като Иосиф е бил в Египет по време на владичеството на хиксите, фараоновото разпореждане втората колесница да бъде негова, което ни предава Бит. 41: 43, е в пълно съгласие с историческата действителност.

След направения кратък преглед за съобщението в Бит. 41 г. за възвеличаване на патриарх Иосиф, във връзка с данните на египтологията, може със сигурност да заключим, че битиеписателят ни предава не приказна история, а достоверно описание на този върховен момент от живота на многоизстрадалия библейски мъж.

²¹ Staby, цит. съч., S.S. 28, 30, 82.